

ST. SZOBER, C. NIEWIADOMSKA, C. BOGUCKA

NAUKA PISOWNI

WE WZORACH I ĆWICZENIACH

ZESZYT II

B

Wacław

WYDANIE DWUNASTE

NAKŁAD GEBETHNERA I WOLFFA
WARSZAWA—KRAKÓW—LUBLIN—ŁÓDŹ
PARYŻ—POZNAŃ—WILNO—ZAKOPANE

ST. SZOBER, C. NIEWIADOMSKA, C. BOGUCKA

NAUKA PISOWNI

WE WZORACH I ĆWICZENIACH

ZESZYT II

B

WYDANIE DWUNASTE

NAKLAD GEBETHNERA I WOLFFA
WARSZAWA—KRAKÓW—LUBLIN—ŁÓDŹ
PARYŻ — POZNAŃ — WILNO—ZAKOPANE

Biblioteka Pedagogiczna w Radomiu
nr inw.: K - 38185

BGZs 38185

Do udzielenia
tylko w Czytelnii

38185

80/1/1

Czyt. "podręcznik"

SPIS RZECZY.

VII. Pisownia przedrostka i przyrostka:	Str. 1
a) Podział wyrazów na pnie, przedrostki i przyrostki.	
b) Pisownia niektórych przedrostków.	
c) Pisownia niektórych przyrostków.	
d) Przenoszenie wyrazów.	
VIII. Rzeczownik	" 20
a) Wielkie litery.	
b) Odmiana rzeczownika.	
c) j — ja, ji, yj.	
IX. Przymiotnik	" 34
a) Wielkie litery.	
b) Końcówki deklinacyjne.	
c) Liczebnik.	
X. Czasownik	" 45
a) Pisownia bezokolicznika.	
b) Czas teraźniejszy.	
c) Czas przeszły.	
d) Czas teraźniejszy i tryb rozkazujący.	
e) Powtórzenie.	
f) Imiesłowy.	
XI. Przysłówki i przyimki.	" 58
a) Przysłówek <i>nie</i> .	
b) Niema, — nie ma.	
XII. Dyktanda	I—VIII

VII. Pisownia przedrostków i przyrostków.

Rozdzielanie wyrazów.

a. Podział wyrazów na pnie, przyrostki i przedrostki.

191. Przepisz, wypisz podkreślone i jednakowo zakończone wyrazy, — zastanów się, czy te zakończenia mają jakie znaczenie¹⁾.

Stary stolarz i slusarz w wielkiej żyli przyjacieli, obaj służyli w wojsku i lubili opowiadać dawne dzieje. Jeden był sławny rebacz, nazywał swoją szabelkę kropidło i bardzo szanował tę starą pamiątkę. Kowal przez długie lata był tulaczem i na obczyźnie wykwiło go kowadło, które z tego powodu uważał za najpożyteczniejsze narzędzie.

192. Zakończ podług wzoru następujące wyrazy i zastanów się, co te zakończenia oznaczają.

<i>biblioteka — bibliotekarz</i>	<i>zbierać — zbieracz</i>	<i>myć — mydło</i>
<i>druk —</i>	<i>działać —</i>	<i>szyć —</i>

¹⁾ Częstka arz w tych wyrazach oznacza człowieka, który pracuje w jakimś zawodzie a nazwa pracownika pochodzi od nazwy przedmiotu, z którym on ma do czynienia, stół—stolarz druk—drukarsz. Częstka acz także oznacza człowieka, tulać—tulacz, zbierać—zbieracz. Częstka dło oznacza narzędzie czynności, np. kadzić — kadzidło, myć — mydło.

<i>dziennik</i> —	<i>poszukiwać</i> —	<i>kropić</i> —
<i>koszyk</i> —	<i>przepisywać</i> —	<i>jeść</i> —
<i>keram</i> —	<i>trąbić</i> —	<i>kować</i> —
<i>młyn</i> —	<i>kopać</i> —	<i>sznurować</i> —

Końcowa część wyrazu, spotykana w całym szeregu wyrazów i mająca stałe znaczenie, nazywa się przyrostkiem.

193. W następujących wyrazach podkreśl przyrostki i wytłumacz ich znaczenie.

<i>mędrzec</i>	<i>mądrość</i>	<i>dworek</i>	<i>sinawy</i>
<i>małec</i>	<i>małość</i>	<i>dolek</i>	<i>żółtawy</i>
<i>starzec</i>	<i>starość</i>	<i>worek</i>	<i>białawy</i>
<i>pocziwiec</i>	<i>pocziwość</i>	<i>kawałek</i>	<i>niebieskawy</i>

194. Od następujących wyrazów, według podanego wzoru, utwórz nowe.

<i>skapy</i> — <i>skapiec</i>	<i>burzyć</i> — <i>burzyciel</i>	<i>nastąpić</i> — <i>następca</i>
<i>leniwy</i> —	<i>dręczyć</i> —	<i>klamać</i> —
<i>szcześliwy</i> —	<i>oskarżyc</i> —	<i>sprawić</i> —
<i>szalony</i> —	<i>pocieszyć</i> —	<i>zbarwić</i> —
<i>ulubiony</i> —	<i>nauczyć</i> —	<i>dzierzawić</i> —

195. Od następujących wyrazów utwórz inne, usuwając przyrostek, podług wzoru.

<i>strzelić</i> — <i>strzał</i>	<i>ludny</i> — <i>lud</i>	<i>lotny</i> —
<i>skoczyć</i> —	<i>ładny</i> —	<i>senny</i> —
<i>skoczyć</i> —	<i>rzadny</i> —	<i>rozumny</i> —

196. Przepisz, wypisz podkreślone wyrazy, mające jednakową cząstkę na początku, i powiedz, co ta cząstka oznacza.

U podnóża góry znalazłem dosyć głębokie podziemie, które mi się wydało dobre na obronną jaskinię. Przywołałem więc chłopców i przysunęliśmy przed otwór duży kamień, potem odmiotliśmy piasek i odrzucili łopatkami drobny żwir, a na koniec otoczyliśmy wejście kolczastym przedmurzem z cierniowych gałązek. Na tej pracy zeszło nam całe przedpołudnie.

Początkowa część wyrazu, mająca zawsze jednakowe znaczenie, nazywa się przedrostkiem.

197. W następujących wyrazach podkreśl przedrostki i wytłumacz ich znaczenie.

<i>przedmieście</i>	<i>poddasze</i>	<i>odpedzić</i>	<i>obszyć</i>	<i>przyciasny</i>
---------------------	-----------------	-----------------	---------------	-------------------

przedpiekle	podwale	odnieść	objąć	przygruby
przedmurze	podgardle	odwieźć	obwinać	przyśrótki

198. Od następujących wyrazów zapomocą odpowiednich przedrostków utwórz nowe.

świt — przedświt	pisać — podpisać	śliczny — prześliczny
pokój —	kreślić —	różny —
mowa —	sunąć —	cudny —
smak —	łazić —	wyborny —

199. Zmień znaczenie następujących wyrazów, zmieniając ich przedrostki podług wzoru.

kończyć — zakończyć — wykończyć, dokończyć, skończyć.

palić	kręcić	liczyć	brać
pisać	bawić	dawać	gubić

200. Przepisz następujące wyrazy, podkreślając i oddzielając, podług wzoru, przedrostki i przyrostki.

wóz	góra	dół	powrót	ród
wóz-ek	górniki	dółek	odwrót	naród
po-wóz	wzgórze	padół	przewrót	rodak
po-wóz-iki	pagórek	wądół	wywrót	zarodek

król	mowa	robota	sąd
królewicz	odmowa	robotny	przesąd
królowa	przemowa	robotnik	sądownik
królewna	przedmowa	wyrobnik	podśedeł
królować	wymowny	parobek	pod sądny

Część wyrazu, która pozostaje po usunięciu przedrostków i przyrostków i która już nie daje się rozłożyć, nazywa się pnem albo pierwiastkiem wyrazu.

Pień, przedrostek i przyrostek nazywamy częstkami znaczeniowymi wyrazu. Dlaczego?

Od części znaczeniowych odróżniać należy sylaby, na które rozkładamy wyraz przy wymawianiu, np. wó-zek.

201. Następujące wyrazy rozdziel na ich części znaczeniowe i sylaby.

chłop	lot	wębacz	las
chłopiek	złot	wębać	lesny
chłopisko	lotny	wębał	lesisty
chłopski	lotnik	wyrąbanie	Polesie

Widzimy, że części znaczeniowe wyrazu i sylaby niezawsze zgadzają się z sobą.

b. Pisownia niektórych przedrostków.

202. Przepisz, podkreślając wyrazy z przedrostkami roz i bez. Wypisz je i zwróć uwagę, czy zawsze jednakowo i wyraźnie wymawiasz w tych przedrostkach z.

Cudny maj; tysiąc kwiatków rozkwitło na łące, rozspiewały się ptaki i koniki polne, słońce jasno świeci i grzeje, rozkosz ogarnia wszelkie stworzenie na świecie, od bezbronnej trawki i muszki do drapieżnego jastrzębia i wilka. Jak to dobrze, że trawka nie wie o kosiarzach i czuje się bezpieczną i suczęśliwą. Cóżby pomogła jej rozpaczyć i bezradny smutek?

203. Przepisz, podkreślając przedrostki bez- i roz-.

<u>roz</u> biór	<u>roz</u> prawa	<u>bez</u> myślny	<u>bez</u> płatny
<u>roz</u> mowa	<u>roz</u> topny	<u>bez</u> duszny	<u>bez</u> cenny
<u>roz</u> dział	<u>roz</u> szerzyć	<u>bez</u> zębny	<u>bez</u> karny
<u>roz</u> głos	<u>roz</u> stanie	<u>bez</u> graniczny	<u>bez</u> stronny

Przedrostki bez- i roz- piszą się zawsze przez z.

204. Przepisz, podkreślając wyrazy z przedrostkami: ob-, od-, pod-, nad-, przed-, w-. Wypisz je i zwróć uwagę, czy końcowe b, d i w odpowiada zawsze wymowie.

Nie poznasz rysunku, tak go przerobitem: najpierw obciąłem brzeg uszkodzony, z boku dodałem wieżyczkę, tam odjąłem kawałek muru, podsunąłem bliżej wały, góry odsunąłem w dal, nadsztukowałem niektóre części ruin, wprawiłem parę okien, wykopałem jakieś resztki ostrokołu, całość objąłem szerszym krajobrazem, i zrobił się zamek, który ci przedstawiam. Przyznaj, że zasłużyłem na pochwałę.

Przedrostki ob-, od-, nad-, przed-, pod-, w- piszą się zawsze bez zmiany.

205. Przepisz i dokończ, najpierw podkreślając przedrostki ob-, od-, pod-, nad-, przed-, w-, a następnie dodając je podług wzoru.

obnyć	odbierać	podbijać
oblać	oddawać	poddawać
— szyc	— suwać	— pierać
— sadzać	— pożyczować	— trzymać
— siewać	— trącać	— szyc
— kawać	— ciąć	— słuchać
— sypać	— krajać	— cesać
— rzucać	— chodzić	— pisać

nadrabiać	przednówek	wbijać
nadłamać	— zniówek	— darować
— kładać	— stawienie	— gładać
— psuć	— mieścić	— pijać
— pisać	— pokój	— ciągać
— pilnować	— sionek	— toczyć
— syłać	— świt	— kopać
— krzywić	— smak	— skoczyć

Wytlumacz, przed jakimi spółgłoskami b, d i w słyszysz bez zmiany, a kiedy je wymawiasz, jak p, t i f.

206. Przepisz, wypisz podkreślone wyrazy i porównaj w nich pisownię przedrostków.

Spadając z konia, jeździec złamał nogę i nie mógł poruszyć się z miejsca. Noc nadchodziła. Le wzrusze-
niem nasłuchiwał każdego odgłosu w nadziei, że ktoś zblizy się w tę stronę. Wschodzący księżyc dodał mu otuchy, rozpraszając ciemności. Biedak westchnął ciężko nad swą smutną dolą, ale spokojniej oparł głowę na twardem wezgłowiu z kamienia, pewny, że pomoc zjawi się prędzej czy później.

+

Przedrostki z-, wz-, wez- przed spółgłoskami dźwięcznymi piszemy, zgodnie z wymawianiem, przez z, — przed spółgłoskami zaś bezdźwięcznymi — zgodnie z wymawianiem — przez s.

207. W następujących wyrazach podkreśl przedrostki z- (s-), wz- (ws-), wez- (wes-) i wytłumacz ich pisownię.

<u>z</u> biierać	<u>z</u> padać	<u>wz</u> burzyć	<u>wsk</u> azać	<u>w</u> ezbrać	<u>w</u> esprzeć
<u>z</u> woląć	<u>z</u> puszczać	<u>wz</u> gardzić	<u>w</u> strzymać	<u>w</u> ezgłowie	<u>w</u> estchnąć

208. Od następujących wyrazów utwórz nowe przez dodanie, podług wzoru, odpowiednich przedrostków.

<u>z</u> sypać	<u>z</u> strącać	<u>wz</u> biierać	<u>w</u> spomagać
— suwać	— pędzić	— łeciec	— trząsnąć
— sumować	— chować	— niecić	— chodzić
— szyc	— cedzić	— ruszyć	— pominąć
— heblować	— cześcić	— mocnić	— piąć się
— hańbić	— chodzić	— dychać	— pierać

Przedrostek z- przed s, ś, sz wbrew wymowie piszemy przez z-, nap. zszyć, zsuwać, zsinieć.

209. W następujących wyrazach podkreśl przedrostki.

<u>z</u> ściąć	<u>z</u> cierpieć	<u>z</u> ściek	<u>z</u> sciganie
<u>z</u> ściskać	<u>z</u> ściemnieć	<u>z</u> ściśk	<u>z</u> ściąganie

Przedrostek z- przed spółgłoską ć piszemy przez ś- zgodnie z wymawianiem.

c. Pisownia niektórych przyrostków.

210. Przepisz, podkreślając w rzeczownikach przyrostki -arz, -erz. Wypisz te wyrazy, oznaczając rodzaj zapomocą zaimka ten, ta, to.

Bogaty młynarz śliczny dom sobie zbudował. murarze wzniesli murywane ściany, blacharz dach pokrył, slusarz wprawił zamki, szklarz okna wstawił, malarz pomalował pięknie okiennice, i dworek już zdaleka widać wśród zieleni brzoź i topoli. Za domkiem stanął śpichlerz i inne zabudowania. Na stodółce zagnieżdżyły się zaraz bociany, nad oknami jaskółki, a wróble koło śpichlerza.

Przyrostki -arz i -erz rzeczowników męskich piszą się zawsze przez rz.

211. Od podanych wyrazów utwórz inne, dodając im przyrostki -arz, -erz.

handlować —	garlować —	komin —	rzeźba —
żeglować —	picc —	młyn —	siodło —

212. Przepisz, podkreślając wyrazy z przyrostkiem -stwo, -two. Wypisz podkreślone wyrazy, oddzielając przyrostek.

Nasze myśliwskie bractwo urządziło wielkie polowanie. Zjechało się całe sąsiedztwo. Znany z męstwa i przezorności pan Andrzej objął dowództwo nad tą strzelecką

drużyną, pod warunkiem zupełnego ze strony wszystkich posłuszeństwa. Gdyśmy weszli do lasu, była taka cisza, jakby ptactwo, przerażone niebezpieczeństwem, pokryło się w swych gniazdach. Lecz nie o ptaki nam przecież chodziło, nad groźniejszym nieprzyjacielem pragnęliśmy zwycięstwa.

Jakie spółgłoski widzisz tutaj przed przyrostkiem -two?

213. Przepisz, podkreślając lub dodając przyrostek -stwo; zastanów się nad znaczeniem wyrazów w każdej kolumnie.

chłop —	stwo	bohater —	stwo	tokarz —
pan —		klamca —		malarz —
rycerz —		pochlebca —		snycerz —
mieszczanin —		nauczyciel —		kowal —

214. Do następujących wyrazów dodaj przyrostek -stwo, zwróć uwagę na zmiany, jakim ulega zakończenie pnia i przedrostek.

żelazo, żelaz - stwo, żelas - stwo, żelastwo
 towarzysze, towarzysze - stwo, towarzys - stwo, towarzystwo
 mąż, mąż - stwo, mę - stwo, męstwo
 Bóg, bóg - stwo, bós - stwo, bóstwo

215. Podług tego wzoru przepis i dokończ ¹⁾.

papież	ubogi	zwycięzca	krzywoprzysięzca
książe	niedolega	łupieżca	

216. Przepisz i dokończ podług wzoru ²⁾.

brat — brac - two	tkacz — tkac - two
kupiec — kupiec - two	ptak — ptac - two
ogrodnik —	szlachta —
rolnik —	tulacz —
górnik —	pieniacz —
prorok —	powinowaty —
próżniak —	sierota —
żelaznik —	strzelec —

217. Podług wzoru przepis i dokończ ³⁾.

<u>s</u> ledzić — sledz - two	wojewoda —
władać — władz - two	sąsiad —
dowodzić —	

¹⁾ Spółgłoski z, ż, sz, g przed przyrostkiem -stwo zmieniają się w s, które z początkiem s przyrostka łączy się w jedno s.

²⁾ Po spółgłoskach t, c, cz, k przyrostek -stwo traci s, które wraz ze spółgłoskami t, c, cz, k zmienia się w c.

³⁾ Po spółgłoskach d, dz, dź, dż przyrostek -stwo traci s, które wraz ze spółgłoską d, dz, dź, dż zmienia się w spółgłoskę c, oznaczoną w piśmie przez literę dz.

218. Przepisz, podkreślając wyrazy z przyrostkiem -ski i -skość.

Mój brat odbył już piękną podróż. W porcie ry-
skim wsiadł na okręt, odwiedził wybrzeża szwedzkie i nor-
weskie, góry szkockie, potem francuskie miasta i fabryki
i powrócił z bogactwem doświadczeniem i męską już samo-
dzielnością. Teraz na zebraniach sąsiedzkich musi opowia-
dać swoje ciekawe przygody, a wszyscy słuchają go z wiel-
kim zajęciem.

Przed przyrostkami -ski i -skość spółgłoski ulegają takim samym
zmianom, jak przed przyrostkiem -stwo.

219. Przepisz i dokończ:

chłop — chłopski	chwac — chwacki
mystliwy —	Szkot —
Sas —	szewc —
Francuz — francuski	kupiec —
Kaukaz —	tkacz —
Suez —	Kozak —
mać — męski, męskość	Krzyżak —

Bóg — boski, boskość

Praga —

Ryga —

lud — ludzki, ludzkość

sąsiad —

Szwed —

220. Wytlumacz różnice pisowni i znaczenia podkreślonych wyrazów.

Ta Francuzka ma piękną wymowę.

Ta francuska książka bardzo mię zajmuje.

221. Zastosuj w zdaniach wyrazy:

Francuzka (rzeczown.), francuska (przymióln.).

222. Podkreślone wyrazy zmień na rodzaj żeński i nijaki, dodając odpowiednie rzeczowniki ¹⁾.

<u>niski</u> brzeg	<u>śliski</u> lod	<u>wąski</u> pas
<u>bliski</u> sąsiad	<u>grząski</u> grunt	

223. Przepisz, podkreślając wyrazy z przyrostkiem -ca. Wypisz je.

Polowanie skończone. Myśliwi zgromadzili się wokoło ogniska i oglądają zdobywcę. Oto wilk-grabieżca nie bę-

1) Piszemy: niski, bliski, śliski, grząski, wąski przez s, jakkolwiek pochodzenie spółgłoski s w tych wyrazach jest inne, niż wyrazach saski, francuski i t. p. Przymiottniki te utworzone zostały zapomocą przyrostka -ki, tak jak szybki, prędkki, śledki i t. p., tutaj więc spółgłoska s powstała bezpośrednio z pierwotnego z, które przed spółgłoską bezdźwięczną k przechodzi w wymowie w bezdźwięczne s.

dzie już więcej wyrządzał szkody. Oto niedźwiedź, łupieżca ulow, leży martwy. Wszyscy wieszają zwycięzcy niedźwiedzia celnego strzału i dobrego oka, a dowódca wyprawy wznosi na cześć jego okrzyk. Tylko pan rzadca niezadowolony, że tyle kul i prochu wystrzelono, kiedy on jest wynalazcą znakomitych siideł nawet na grubą zwierzynę. X

224. Przepisz i dokończ, podkreślając przyrostek -ca, a następnie, dodając go podług wzoru, uważaj na zmiany spółgłosek, znajdujących się bezpośrednio przed przyrostkiem.

<u>radzić</u> — <u>radca</u>	<u>zwycięzać</u> — <u>zwycięzca</u>
<u>rzadzić</u> — <u>rzad</u> —	<u>ciemnieżyć</u> — <u>ciemierz</u> —
<u>dowodzić</u> —	<u>wynaleźć</u> —
<u>przywodzić</u> —	<u>znaleźć</u> —
<u>władać</u> —	<u>krzywoprzysięgać</u> —
<u>nakładać</u> —	<u>krzywoprzysięzca</u>

• Przed przyrostkiem -ca spółgłoska dź zmienia się w d, ź, ż i g w z.

Wyjątek stanowi:

*Wychodzić — wychodzica;   łupiczyć — łupiczyca,
grabiczyć — grabiczyca.*

225. Zastosuj te wyrazy w zdaniach.

226. Przepisz, podkreślając wyrazy z przyrostkiem ny, any, na, ana, ne, ane.

Scionny zegar wydzwaniania godzinę dwunastą, wicher jesienny zawył głośniejsz za oknami, lecz nam radośniej uderzyły serca, bo jednocześnie rozległ się smutny głos dzwonków u sanek i przez szklane drzwi ujrzeliśmy zbliżające się szybko światelka.

Wypisz podkreślone wyrazy i oddziel pień od przyrostka.

227. Od następujących wyrazów utwórz nowe zapomocą przyrostka ny lub any.

<i>krzew</i> —	<i>duma</i> —	<i>jesień</i>	<i>kość</i>
<i>kwiat</i> —	<i>zima</i> —	<i>kamień</i>	<i>chróst</i>
<i>las</i> —	<i>ziemia</i> —	<i>sumienie</i>	<i>glina</i>
<i>lot</i> —	<i>roboty</i> —	<i>ściana</i>	<i>stoma</i>
<i>dym</i> —	<i>srebro</i> —	<i>wina</i>	<i>sakło</i>

228. Przepisz, podkreślając przyrostki i dodając rzeczowniki.

<i>sełny</i>	<i>skórzany</i>	<i>drewniany</i>
<i>mętny</i>	<i>welniany</i>	<i>szklany</i>
<i>szkodny</i>	<i>barwełniany</i>	<i>rozany</i>

d. Przenoszenie wyrazów.

229. Następujące wyrazy rozdziel na sylaby i na części znaczeniowe (przedrostek, pień, przyrostek) podług wzoru.

Sylaby.	Części znaczeniowe.		
<i>po-wóz</i>	— <i>po-wóz</i>	<i>bezład</i>	— <i>slużba</i>
<i>wó-zek</i>	— <i>wóz-ek</i>	<i>rozkaz</i>	— <i>wieśniaczka</i>
<i>rol-nik</i>	— <i>rol-nik</i>	<i>odwaga</i>	— <i>gestwina</i>
<i>ma-ka</i>	— <i>mat-ka</i>	<i>ciepłiwość</i>	— <i>ogrodnik</i>
<i>prze-dmiot</i>	— <i>przed-miot</i>	<i>budowla</i>	— <i>księgarnia</i>

W niektórych wyrazach sylaby odpowiadają w zupełności częstkom znaczeniowym, np. po-wóz, rol-nik, częściej jednakże dwa te podziały nie zgadzają się.

230. Przyjrzyj się wyrazom, rozdzielonym na części, które możemy przeniść z jednego wiersza na drugi, — zastanów się, dłaczego je tak przeniśmy, i wytłumacz.

<i>tra-wa</i>	— <i>traw-ka</i>	<i>ko-si</i>	— <i>koś-ba</i>
<i>cha-ta</i>	— <i>chat-ka</i>	<i>gro-zić</i>	— <i>groź-ba</i>

chło-pek	— chłop-ski	cie-żar	— cięż-ki
za-ba-wa	— za-barw-ny	zło-to	— złot-nik
pro-sić	— proś-ba	ku-piec	— ku-piec-two

Z przykładów tych widać, że:

1. Jeżeli po samogłosce następuje jedna tylko spółgłoska, wówczas dzielimy wyraz na sylaby: tra-wa, cha-ta i t. p.
2. Jeżeli po samogłosce następuje parę spółgłosek, wtedy dzielimy wyrazy na ich części znaczeniowe, t. j. przedrostki i przyrostki oddzielamy od pnia, np. traw-ka, chat-ka i t. p.

231. Przepisz uważnie.

*Lubił ksiądz Piotr w let-nie po-po-lu-dnie za o-
gro-dze-nie ple-bań-skie wyjść, i na law-ce pod sta-rzym
ci-sem siadł-szy, w świat pa-trzec. Wi-dział stąd zło-żo-
zło-ci-ste, peł-ne mo-drych bla-wat-ków i ma-ków czer-
wo-nych, ró-żo-we i bia-łe za-go-ny ko-ni-czyn, lą-ki zie-
lo-ne, prze-sia-ne mnó-stwem róż-no-barw-nych kwiat-ków,
mie-nią-ce się pod blaski sło-necz-ny. Wi-dział bór ciem-
ny, ja-ko-by pod drzą-cą prze-zro-czą ga-zą zło-to-szma-
rag-do-we-go swia-tła, i gdzieś da-le-ko mgli-ste, błę-kit-
nie-ją-ce gó-ry; a nie-o-po-dal wi-dział je-zio-ro wiel-kie,*

*ci-cha, lek-ko fa-lu-ją-cą z wia-trem roz-chwiej wod-na,
no-nu-fa-ra-mi u brze-gów i sze-le-szczą-cem si-to-wiem za-
ro-ślą, i-skrzą-cą się miej-scem, jak bla-cha swelr-na
w słoń-cu, miej-scem si-wą lub si-no-fio-le-to-wą. Po je-
zio-rze pły-wa-ły kaczk-ki dzi-kie, czer-niąc się na to-pie-
li sznu-ra-mi; za-wi-sa-ły po-nad niem cza-ple o skrzy-
dlach sze-ro-kich i chma-ry cza-jek krzy-kliwych, a je-
zio-ro cią-gnęło się sze-ro-ko, głę-bo-ko w kraj, ci-che,
sen-ne, lek-ko z wia-trem fa-li-ste.*

K. Tetmajer.

232. Przepisz, rozdzielając wyrazy tak, jak przy przenoszeniu z jedne-
go wiersza na drugi.

a. *Okolo polanki, jak okiem dojrzał, ciągnął się mur
ciemnych sosen i gestwi leśnej. Mur ten przerywa się
w jednym miejscu i idąc w dół nakształt korytarza, roz-
szerzał się coraz bardziej. W korytarzu i rozszerzeniu bel-
kotwały fale jeziora i splekiwały brzeg polanki. Drugi
kraniec jeziora ginał w oddaleniu i chyba jak przez mgłę
można było dojrzeć czerwony dach, wieżyczkę stojącego po*

drugiej stronie kościółka i czarną opaskę lasu, zamykają-
cego horyzont.

H. Sienkiewicz.

b. Jeszcze dzieckiem pamiętam, jak to było gwaro,
kiedy ściany domowe gości nie ogarną: tam przy matce
matrony, tu przy ojcu meze, wro gwar, brzęczą ścielichy,
stukają oręż; wiję się krasnych strojów barwa uroczyta,
jako kwiaty na łące, gdy je wietrzyk chysta. Ojciec
wesół, że strzecha orywiona nasza, miód i wino rozlewa
i gości zaprasza; a sam, z gośćmi zasiadłszy przy winie
lub miodzie, rozpowiada o panu trockim wojewodzie, przy
którym, jak zwyczajnie szlachta niebogata, szukając klien-
teli, spędził młode lata.

Wł. Syrokomla.

VIII. Rzeczownik.

a. Wielkie litery.

233. Podkreśl i wypisz z tych urywków wszystkie wyrazy, zaczyna-
jące się wielką literą. Wytlumacz, dlaczego się tak piszą.

Czego Jas się nie nauczy, tego Jan nie będzie

umiał. Mądry Polak po szkodzie. Od Warszawy do
Krakowa wszędzie bieda jednakowa. Nie jednemu psu
Lyski. Wisłę przepłynął, a w Dunajcu zginął.

b. Jak potopu świata fale, zamrożone w swoim biegu,
stoją nagie Tatry w śniegu, by graniczny słup zachwa-
le. Biodra Tatrów las ostania, ponad niemi stoi chmu-
ra, a po halach wiatr przegania uронione orle pióra.

c. Za szumnym Dniestrem, na cecorskim błoni, gdzie
Kotkiewskiego spotkał los skrutny, jechał Sienawski,
odważny i smutny, w błyszczącej zbroi i na śnieżnym
koniu.

J. Niemcewicz.

d. A czy znasz ty, bracie młody, te pokrewne twoje
rody? tych górali i Litwinów, i Łmudzi świętą i Ru-
sinów?

W. Pol.

234. a. Napisz 6 imion i nazwisk sławnych mężów, 5 imion i nazwisk
sławnych kobiet, — 3 nazwy miejscowości, słynnych w historii.

b. Napisz zdaniami, jak się nazywa największa rzeka w Polsce, skąd wypływa i gdzie wpada. Jakie są najważniejsze jej dopływy?
Jakie ważniejsze miasta nad nią leżą?

c. Napisz nazwy części świata, kilku krajów, narodów, gór i wysp w Europie.

Jakie rzeczowniki piszemy wielkimi literami?

235. Przepisz, podkreśl i wypisz rzeczowniki, zaczynające się wielką literą, oddziel je przecinkami i objaśnij, co oznaczają, i dlaczego je tak piszemy.

a. *Popart stronę Chrzyciciela Bartek, zwan Brzytewka od szablki cienkiej, tudzież Maciej, zwan Konewka od sztućca, który naszał, z gardłem tak szerokiem, że zeń jak z konwi tuzin kulek lał potokiem. Obaj krzyżowali: „Wiwat Chrzyciciel z Kropidelkiem!”* A. Mickiewicz.

b. *Szlachcic to był, służący dawnym zamku panów, pozostali ostatni z Horeszki dworzanów. Zarwsze nosił Horeszków liberję¹⁾ dawną: kurtkę z połami żółtą, galonem oprawną, który dziś żółty, dawniej zapewne był szło-*

¹⁾ Dla miary wiersza — zamiast liberje.

*ty. Wkoło szyte jedwabiem herbowne klejnoty, Polkowice. i stąd też cała okolica Polkowicem przetrwała starego szlachcica. Czasem też od przysłowia, które bezustanku powtarzał, nazywano go także Mopanku; czasem Szczereb-
cem, że całą łysinę miał w szczerebach. Lecz on zwal się Rebażyło, a o jego herbach niewiadomo.* A. Mickiewicz.

Rzeczowniki własne, oznaczające przezwiska, przydomki i herby, piszą się także wielką literą.

236. Napisz kilka nazw herbów, przydomków lub przezwisk.

237. Przepisz i podkreśl wyrazy, piszące się wielką literą. Zastanów się, dlaczego je tak piszemy.

*Czego chcesz od nas, Panie, za Twe hojne dary?
czego za dobrodziejstwa, którym nie masz miary?*

J. Kochanowski.

*Drodky Rodzice. Już drugi miesiąc upływa od
świąt Bożego Narodzenia, ale do Wielkanocy jeszcze tak
daleko! Czesło o Was myślę, a gdy zamknę oczy wie-
czorem, zarwsze widzę nasz pokój jadalny, Ojca z gazetą,*

Mamę, Babunię i Ciocię, Janka coś rysującego i dziewczynki, barwiące się lalkami. Chciałbym przemówić do Was, a tylko list mogę napisać!

Wyrazy, odnoszące się do Boga, Matki Bożej, nazwy święt, zaimki i rzeczowniki pospolite, oznaczające osoby, do których się zwracamy, piszemy wielką literą.

238. Przepisz, podkreślając rzeczowniki, piszące się wielką literą, wypisz je i zastanów się, co oznaczają.

a. *Będąc w Krakowie, zwiedziłem Bibliotekę Jagiellońską, Akademię Umiejętności i Muzeum Crakowskie. Widziałem kościół Mariacki, Sukiennice. Łamek królewski, Katedrę i kościół Sw. Krzyża. Oprócz Rynku, najlepiej podobało mi się Podzamcze.*

b. *Byłem na wystawie Towarzystwa Zachęty Sztuk Pięknych, ze wszystkich obrazów, najlepiej podobał mi się „Rycerz”, „Kurpatwy na śniegu” i „Zachód słońca”.*

c. *Uporządkowałem swoją biblioteczkę. Najulubieńsze książki: „W pustyni i w puszczy” oraz „Chłopcy z placu*

broni”, obłożyłem w czerwony papier, a „Nasz Świat” i „Iskry” oddałem do oprawy.

239. Wielkimi literami piszemy:

1. Imiona, nazwiska, przezwiska i przydomki ludzi.
2. Imiona zwierząt.
3. Nazwy krajów, państw, części świata, wysp, gór, rzek, miast, wsi, osad, ulic i t. p.
4. Nazwy narodów i plemion.
5. Nazwy święt.
6. Nazwy zakładów instytucyj.
7. Tytuły książek, utworów muzycznych, obrazów i t. p.
8. Rzeczowniki pospolite, użyte jako tytuły lub dla wyrażenia szacunku (najczęściej w listach).

240. Napisz nazwy kilku ulic, — 3 nazwy psów, — 3 tytuły książek, — 3 nazwy święt, — 3 nazwy instytucyj.

X b. Małe litery.

241. Przepisz, podkreślając wyrazy, oznaczające pory roku i miesiące.

Coraz ciszej — wrzesień! wrzesień! Słońce rzuca blask zulkosa, i dzień krótszy, chłodna rosa — ha, i jesień, polska jesień!

W. Pol.

242. Napisz nazwy czterech pór roku, wylicz, jakie miesiące do każdej z nich należą.

243. Przepisz, podkreślając nazwy dni w tygodniu.

W XI wieku we Francji duchowieństwo wydało ustawę, aby nikt nie śmiał dobywać oręża i prowadzić wojny od srody wieczorem do poniedziałku rano każdego tygodnia, dla uczczenia Męki i Zmartwychwstania Chrystusa Pana. Był to t. zw. Pokój Boży. Przyjęły go i Niemcy.

Utrzymujący się dziś jeszcze przesąd, że nie należy wyjeżdżać w drogę w poniedziałek, jako w dzień feralny, miał więc znaczenie w XI wieku, gdy w poniedziałek nie obowiązywał Pokój Boży, a więc drogi stawały się niebezpieczne.

Z T. Korzona.

Wypisz wszystkie dni tygodnia.

Nazwy zakonów, pór roku, miesięcy i dni piszemy małą literą.

244. Przepisz wierszem, podkreślając wyrazy, piszące się wielką literą.

Wytłumacz ich pisownię i znaczenie.

a. Wymarsz na wojnę. — Już ich ledwo widuć z wieży:
Król w czerwieni przodem bixy, kolo króla jadą starce,
a królewicz wśród młodzieży wyprawuje śliczne harce.

Na nim idą Krakowiacy, którzy nie są jacy tacy.
I Polanie ze sztandarem, co mieszkają w Gnieźnie sta-
rem. Ida, ida, a tu chyłkiem Lew pojawia się z po-
sitkiem. I Śląsk idzie i Morawy, jeszcze wówczas
pełne stawy — i Czechowie, naród bosy, co nadgryza
wrogom nosy — i z Pomorza ludź taki, który morskie
je ślimaki, i Mazury pocaciwiny, i Łużyckie roty z Dre-
zna, i z dalekiej Ukrainy ludzie, których nikt już nie zna.

Deotyma.

b. Poza Niemnem puszcza sroga, a na Rusi błotna
droga, góral złytnio podkasały, a Odraki — lud zniem-
czaly; a więc nasza, nasza góra: niemasz w świecie nad
Mazurą! Gdzieś za światem Dniepr tam plynie, sław-
ne konie w Ukrainie; ale kto, jak Mazur właśnie, wio-
ząc z konia, bixem trzaśnie?! Kiedy jedzie do War-
segi¹⁾, mówią wszyscy: „Mazur tegi!”

W. Pol.

¹⁾ Warszawa.

c. Odmiana rzeczownika.

-ami, -mi

Końcówka narzędnika na wszystkie trzy rodzaje.

245. Przepisz wierszem, podkreślając wszędzie końcówkę narzędnika liczby mnogiej.

Strumi woda porohami, od porohów sokół leci, wicher wyje mogiłami, wilk oczyma nocą świeci. Burzanami¹⁾ kosa dzika, oczeretem lis pomyłka.

W. Pol.

246. Odpisz zdaniami na pytania, stawiając rzeczownik w narzędniku liczby mnogiej.

Czem widzę, słyszę, chwytam, chodzę, gryzę, mrugam? Czem się bawię? Na ostatnie pytanie 3 odpowiedzi w narzędniku liczby mnogiej.

247. Przepisz i dokończ, podług wzoru.

<i>zarządza</i>	<i>dobrami</i>	<i>porozi</i>	<i>porusza</i>
<i> kieruje</i>	<i> dowozi</i>	<i> pogardza</i>	
<i> włada</i>	<i> rzuca</i>	<i> zachwyca się</i>	

e w mianowniku licz. poj.

248. Przepisz, podkreślając rzeczowniki rodz. nijakiego, zakończone na e. Wypisz je.

¹⁾ Burzany — wysokie trawy stepowe. Oczeret — trzcina.

*Pasze śpiewa, bo ptasze, bo ma w lesie swobodę,
dziewczę śpiewa, bo nasze, bo wesole i młode.*

T. Lenartowicz.

249. Następujące rzeczowniki napisz w dopełniaczu, rozdzielając je na sylaby. Porównaj ilość sylab w każdej kolumnie.

<i>serce-ser-ca</i>	<i>blonie</i>	<i>dziecię — dzie-cię-cia</i>	<i>strzeżenie</i>
<i>ziele</i>	<i>zdanie</i>	<i>chłopię</i>	<i>pachole</i>
<i>pole</i>	<i>stońce</i>	<i>dziewczę</i>	<i>zwobie</i>
<i>złozę</i>	<i>mycie</i>	<i>imię</i>	<i>kurczę</i>
<i>morze</i>	<i>południe</i>	<i>ramię</i>	<i>kocię</i>

Jak możesz poznać, kiedy rzeczowniki rodzaju nijakiego w mianowniku mają e, a kiedy ę?

250. Napisz 5 rzeczowników rodz. nijakiego, zakończonych na e.
e w bierniku, a w narzędniku l. p. r. ż.

251. Przepisz wierszem, podkreślając rzeczowniki rodz. żeńskiego w bierniku.

*Leć już, jaskółko, leć do strzech, na lubą ci gości-
nę, — i ty, śpiewaku głośnych ech, słowiczku, leć w obszy-
nę. I tobie, boćku, czas już, czas, na gniazdo twoje, na
bronę, kłopotem witaj lun, ten' las, te łąki wroszone.*

M. Konopnicka.

A ta Wisła, a ta modra, jako wstęga biała, przepasuje żyzną ziemię do samego morza. A ty Wisło, wędrownico, a ty srebrna rzeko, a i cóż ty z sobą weźmiesz w tę drogę duleką?

M. Konopnicka.

Gdzie mi pokażecie taką chatę lichą, taki bór szumiący, taką łąkę cichą?

T. Lenartowicz.

252. Napisz zdania, w których dopełnieniem w bierniku będą wyrazy:

chata	haftka	gospodyni	<u>pani</u>
łaka	szpilka	spizarnia	
sosna	sruba	półka	

Rzeczownik pani ma w bierniku a, np.

Widzę panią, znam tę panią, lubię panią.

253. Przepisz wierszem, podkreśl rzeczowniki rodz. żeńskiego w narzędniku.

Laszumiato nasze pole złotą pieśnią zbóż, wschodzi, wschodzi słoneczne słonko wśród różanych ziół. Wschodzi, wschodzi złotą drogą na ten ciemny las, a skowronek z gniazdeka leci, piosnką budzi nas.

M. Konopnicka.

254. Uzupełnij następujące zdania rzeczownikiem rodz. żeńskiego w narzędniku.

Szyję (czem?)	Opiekuję się (kim?)
Barwię się (czem?)	Pójdę do teatru (z kim?)

Zachwyć się (czem?)

255. Napisz podług wzoru w bierniku i narzędniku l. poj.

Siostra, koleżanka, córka, przyjaciółka.

Mianownik.

Biernik.

Narzędnik.

Idzie matka, kocham matkę, pójdę z matką.

256. Napisz 3 zdania z rzeczownikiem rodzaju żeńskiego w bierniku i 3 w narzędniku.

j — ja, ji, yj.

Rzeczowniki (cudzoziemskie) obce, piszące się przez j.

257. Przepisz, podkreślając rzeczowniki rodz. żeńskiego z przyrostkiem ja. Wypisz je w mianowniku.

Nasza stacja miała najlepszą opinię, gdyż z historii i geometrii byliśmy najmocniejsi, a przy grze w pa-

lanta nasza partja prawie zawsze zwyciężała. Mar-
niem naszym było posiadanie prawdziwej furcji, z któ-
moglibyśmy chodzić na polowanie.

258. Napisz podług wzoru.

Mianownik.	Dopełniacz.	Celownik.	Biernik.
Marja	Marji	Marji	Marję
Łofja			
pensja			
stancja	linja	Francja	konjugacja
akademja	litja	Serbja	deklaracja
lekcja	lewkonja	Austrja	

259. Napisz nazwy kwiatów rodzaju żeńskiego z przyrostkiem ja.

260. Napisz nazwy nauk rodz. żeńskiego z przyrostkiem ja.

261. Napisz podług wzoru w dopełniaczu liczby mnogiej.

Mianownik-dopełniacz.	Mianownik-dopełniacz.
lekcja — lekcyj	konwalia — konwalij
operacja —	litja —
poezja —	lewkonja —

Dopełniacz liczby mnogiej rzeczowników, mających w miano-
niku l. p. zakończenie ja po spółgłosce, kończy się na —ij albo —

62. Wypisz znane ci imiona żeńskie z przyrostkiem ja. Wypisz znane
ci nazwy krajów z przyrostkiem ja.

63. Od danych ci imion męskich utwórz odpowiednie nazwy żon,
przez dodanie przyrostka owa — i córek, przez dodanie przy-
rostka ówna.

Marjan — Marjanowa — Marjanówna
Juljan
Lucjan
Florian
Juljusz

64. Przepisz i do każdego wyrazu dodaj przymiotnik.

miljon	djabeł	gimnazjum
medaljon	idjota	akwarjum
bruljon	ferje	legjon
buljon	portjer	kurjer

65. Przepisz wierszem, podkreśl rzeczowniki z i.

Już kwitną fijołki¹⁾ woskroś trawy pod rosą, w świe-
żych swych czareczkach woń przestodką niosą. A w ga-

¹⁾ Taka pisownia potrzebna tu dla miary wiersza (zamiast fiołki).

ju wśród liści w wilgotnej ustroni konwalja bieluchna
w dzwoneczki swe dzwoni.

M. Konopnicka.

266. Zastosuj w zdaniach albo utwórz od tych wyrazów przymiotnik

chrześcijaństwo	biblja	genjusz	hejnał
chrześcijanin	bibljoteka	konjugacja	senjor

267. Przepisz i dokończ podług wzoru.

	Mian. l. poj.	dopol. l. poj.	mian. l. mn.	dopol. l. mn.
a.	szyja	szyi	szyje	szyj
	źmija	źmii	źmije	źmij

Ułóż tak samo przypadki następujących wyrazów:

nadzieja	xawieja	zbroja	knieja
aleja	dziewoja	kolej	ostoja

Porównaj końcówkę dopełniacza w liczbie pojedynczej i mnogiej

X. Przymiotnik, zaimek, liczebnik.

a. Wielkie litery.

268. Przepisz wierszem, podkreśl przymiotniki, piszące się wielką literą.
Co one oznaczają?

Wychowan w dzielnych wojowników gronie, straszny

*sasiadom, dla poddanych dobry, koroną przodków skrył
młode skronie Bolesław Chrobry.*

J. Niemcewicz.

*Lawisza Czarny, gdyż z tego imienia znany był
później u świata, w ciężkiej kolczudze, nie tknąwszy strze-
mienia, lekko wskoczył na bachmata i, gdy wesóło pośród
szranków pisał, wywijał mieczem, kopiją¹⁾ potrzasał.*

J. Niemcewicz.

Przepisz, podkreślając rzeczowniki i zaimki, piszące się wielką literą. Wytłumacz, dlaczego.

*Kto się w opiekę poda Panu swemu, a całym ser-
cem szczerze ufa Jemu, śmieć rzec może: Mam obrońcę
Boga, nie przyjdzie na mnie żadna straszna trwoga.*

J. Kochanowski.

*Wszechmocny Panie, wiekuisty Boże, kto się Twym
sprawom wydziwować może? kto rozumowi, którym nie-
zmierzony ten świat stworzony?*

J. Kochanowski.

¹⁾ Ze względu na budowę wiersza kopija — zawsze kopja.

269. Przepisz, podkreśl liczebnik, piszący się wielką literą, wytłumacz dlaczego.

Naprzód! Wzięli namiot wroga. — Co miecz puścić, bije twoga... a po świecie okrzyk leci: „Niechaj żyje król Jan Trzeci!”

Wniosek. Wielkimi literami, oprócz rzeczowników, piszemy przymiotniki, zaimki i liczebniki, jeżeli te wyrazy stanowią imię własne osoby lub rzeczy.

270. Przepisz i wytłumacz pisownię podkreślonych wyrazów.

Niebo było pochmurne, a czarne morze huczało groźnie. Morze Czarne obiera dwie części świata.

Wzdłuż wybrzeża ciągnęła się dluga ulica. Ulica Długa leży w starej dzielnicy Warszawy.

Na krakowskim przedmieściu (przedmieście Krakowa) Na Krakowskim Przedmieściu (ulica w Warszawie)

271. Następujące przymiotniki i liczebniki zastosuj jako imiona własne w zdaniach.

wielki | polska | miodowa | piernuszy

*sprawiedliwy | poznańskie | marszałkowska | drugi
śmiały | saski | ogrodowa | czwartą*

272. Przepisz, podkreśl wyrazy, piszące się wielką literą, i wytłumacz ich pisownię.

U stóp Miedzianego (nazwa szczytu) leży po jednej stronie Morskie Oko i Czarny Staw, a po drugiej pięć stawów polskich: Ładni, Czarny, Wielki, Przedni i małeńki stawek, którego — jak mówią górale — „wół nie dopił”.

K. Tetmajer.

273. Napisz po jednej nazwie morza, góry, jeziora, wsi lub miasta, ulicy, w której przymiotnik będzie imieniem własnym.

b. Końcówki deklinacyjne przymiotnika i wyrazów odmieniających się jak przymiotniki.

a w bierniku.

274. Przepisz wierszem, podkreśl przymiotniki rodz. żeńsk. w bierniku.

*Na dolinie, na zielonej, widzę wdali wioskę małą,
domek płotem ogrodzony, na zakręcie brzoze białą.*

T. Lenartowicz.

275. Przepisz i dokończ podług wzoru.

Widzę dużą chmurę | Lgubiłem | Przeczytałem

Biorę	Narysowałem	Hoduję
Analizuję	Napisałem	Chowam

Jakie końcówki w bierniku l. p. rodz. żeń. mamy w przymiotniku i rzeczowniku?

276. W poprzednim ćwiczeniu, zamiast przymiotnika, połóż wszędzie zaimek albo liczebnik, podług wzoru.

Widzę twoją piłkę | biorę drugą książkę

Jakie końcówki w bierniku rodz. żeńskiego mają zaimki i liczebniki porządkowe?

277. Porównaj końcówki podkreślonych zaimków.

Spojrzyj w tamtą stronę | Spojrzyj w te stronę

278. Przepisz i dokończ, dodając do każdego rzeczownika zaimek ta.

Co kupiłeś? — <u>te</u> <u>piłkę</u>	<u>książkę</u>	<u>konwale</u>
<u>gruszkę</u>	<u>różę</u>	<u>obsadkę</u>

Zaimek ta ma w bierniku postać te.

279. Przepisz i wypisz podkreślone zaimki.

Jak cię kocham, moja droga, tak mię smuci wasza trwoga, lecz się wahać już nie mogę, wyruszamy zaraz w drogę.

Zaimki mię, cię, się piszą się przez e.

a w narzędniku.

280. Przepisz wierszem, podkreśl przymiotniki rodzaju żeńskiego w narzędniku.

Wszystko świeży się dokoła pod perlistą, bujną rosą, świeżki, trawy, mchy i ziola balsamiczny zapach nieś.

A. Asnyk.

Jaką końcówkę mają przymiotniki rodzaju żeńsk. w narzędniku?

281. Przepisz i dokończ, dodając przed rzeczownikiem przymiotnik lub zaimek.

Zachwygam się: naszą wioską — rzeką — dobrocią
piękną łaką — krainą — książką
górną — odwagą — poezją.

Jaką końcówkę mają w narzędniku przymiotniki i zaimki rodzaju żeńskiego l. p.?

282. Napisz w narzędniku:

Druga uczennica	ta historia	śluga bajka
podwójna przyjemność	tamtą lekcja	powracająca wiosna
setna rocznica	nasza pani	skończona zima.

Wskaż różnicę końcówek w narzędniku przymiotnika, zaimka i liczebnika r. ż. l. p.

Zasada. Biernik i narzędnik rodz. żeń. liczb. poj. deklinacji przymiotnikowej mają końcówkę a.

Końcówka dopełniacza, celownika i miejscownika r. ż. licz. poj.

283. Przepisz wierszem, wypisz podkreślone wyrazy, oznacz, jakimi są częściami mowy i w którym stoją przypadku.

*Wiatry zwiwały ten kwiat biały z pachnącej jaskłoni,
we mgle białej stoją sady, i słowik nie dzwoni.*

284. Napisz te same wyrazy w celowniku:

przyglądam się —

285. Przepisz wierszem, podkreśl przymiotniki i zaimki z końcówką ej, — wypisz i oznacz przypadek.

*Pod Krakowem między chmury widać czuby Ba-
liciej góry. Wyprawili ją Karpaty prosić gości do swej
chaty. A ta chata aż do nieba, trzy dni do niej piąć się
trzeba, — chyba że cię niedźwiedź bury weźmie grzecznie na
pazury. A w tej chacie gazda siedzi, stary obrzym, król
niedźwiedzi, na ognisko drew dokłada, cudne bajki roz-
powiada.*

M. Konopnicka.

286. Wypisane z poprzedniego zadania przymiotniki i zaimki połóż w celowniku z rzeczownikami.

287. Napisz w zdaniach podług wzoru.

Dopełniacz: pójde do swojej ubogiej chaty.

Celownik: zwracam się ku swojej ubogiej chacie.

Miejscownik: myślę o swojej ubogiej chacie.

Tak samo: *nasza zielona ląka, twoja starsza siostra,
ta śliczna wiosna, taka długa noc,
pierwsza uczennica, trzecia niedziela.*

Jaka jest końcówka w dopełniaczu, celowniku i miejscowniku rodzaju żeńskiego wyrazów, należących do deklinacji przymiotnikowej?

ym, im — em; ymi, imi — emi.

Końcówka narzędnika i miejscownika:

Liczba pojedyncza.

288. Przepisz i oznacz przypadek i rodzaj podkreślonych wyrazów.

*Leci wicher pustem polem i dalekim śnieżnym ste-
pem. Kula wicher w pustem polu i dalekim śnieżnym
stepie.*

*Nagiem drzewem wiatr kołysze, nagim głuchym bo-
rem wstrząsa. W nagiem drzewie wiatr zajęczał, w nagim,
głuchym borze huczy.*

Jaka jest końcówka narzędnika i miejscownika liczby pojedynczej w rodzaju męskim i nijakim deklinacji przymiotnikowej?

289. Napisz w narzędniku i miejscowniku l. p.

Głodny wilk, głodne zwierzę.

Suchy mech, suche siano.

Ten wyżeł, to szczenię.

Twój ogród, twoje podwórze.

Szósty miesiąc, szóste lato.

Liczba mnoga.

290. Przepisz, oznacz rodzaj i przypadek podkreślonych wyrazów.

Cichemi lasami, cichemi polami, cichemi nocami błąkały się wilki.

Temi staremi debami, temi staremi drzewami, temi staremi sosnami potrząsały wichry.

Czekała matka syna ciemnymi wieczorami i dlugimi nocami i całymi latami.

Jaka jest końcówka narzędnika l. mn. w deklinacji przymiotnikowej?

291. Przepisz, oznacz rodzaj i przypadek podkreślonych wyrazów.

Umówiliśmy się z najlepszymi kolegami, że zaopie-

kujemy się słabszymi. Lubię rozmawiać ze starymi ludźmi. Pozналиśmy się z dzielnymi chłopcami. Ojciec rozmawiał z ubogimi pielgrzymami.

Jaka tu jest końcówka narzędnika w deklinacji przymiotnikowej? Dlaczego? Podkreślone wyrazy w zadaniu 287 i 288 połóż w mianowniku i narzędniku liczby mnogiej.

Zasada. Narzędnik deklinacji przymiotnikowej w liczbie mnogiej ma końcówkę ymi, imi przy rzeczownikach osobowych męskich, jeżeli mianownik liczby mnogiej tejże deklinacji kończy się na y, i.

292. Przepisz i wytłumacz pisownie narzędnika w przymiotniku.

Z dobrymi przyjaciółmi, dobremi końmi, dobremi uczennicami, dobremi dziećmi. Drogimi rodzicami, drogimi ojcami, drogimi braćmi, drogimi siostrami, drogimi dziećmi, ładnymi końmi, ładnymi źrebiętami, ładnymi owocami.

293. Napisz w narzędniku liczby mnogiej.

Odważny chłop, piękny koń, srebrne strzemie, złota podkowa.

Mój towarzysz, nasz pies, tamto pióro, ta biblioteka. Ten piękny rumak, ta piękna klacz, to piękne źrebię.

Twój młodszy brat, twoja młodsza siostra, twoje młodsze dziecko.

Ten pierwszawy uczeń, ta pierwsza uczennica, to pierwsze twoje dzieło.

Tamten dzielny żołnierz, tamta dzielna kobieta, tamto dzielne pachołę.

294. Przepisz wierszem, podkreśl wyrazy w narzędniku liczby pojedynczej i mnogiej, wytłumacz ich pisownię.

Pod tą cichą, złotą korzą korawie leciały, z tem szerokiem, pustem polem smutnie się żegnały: — Ty, szerokie, puste pole, ty czarny ugorze, już my lecim, odlatujem za to sine morze! Czekaaj ty nas, a wygląday rankami cichemi, jak się wiosna rozblękitni dookoła ziemi.

M. Konopnicka.

c. Liczebnyki: dwóch, obydwóch.

295. Przepisz, podkreśl liczebnyki.

W dawnem państwie polskiem było dwóch hetmanów: polny i wielki, a obydwóch mianował czyli powoływał król.

296. Przepisz całemi wyrazami i uzupełnij podług wzoru.

Było 2 braci, obydwóch znałem dobrze.

Miałem 2 przyjaciół, — — — straciłem.

Spotkałem 2 kolegów i — — — zaprosiłem na wieczór.

X. Czasownik.

a. Pisownia bezokolicznika.

ić, yć, eć.

297. Przepisz, — wypisz podkreślone czasowniki, porównaj pisownię czasu przeszłego i bezokolicznika.

Chodził Jasio do szkoły, bo musiał chodzić,
uczył się pilnie, bo chciał się uczyć,
i umiał wiele, bo powinien był umieć.

Jakie zakończenie mają w bezokoliczniku podkreślone czasowniki?

298. Napisz w bezokoliczniku:

a.	prosił	chodził	kosił	mówił
	nosił	wodził	kusił	lubił
b.	wierzył	trwożył	burzył	suszył
	warzył	krzążył	marzył	życzył

c. kochał	milczał	sluchał	usłyszał
czekał	myślał	oglądał	widział

d. wiedział	chciał	patrzył	ujrzał
siedział	miał	umiał	cierpiał

Jak możemy poznać pisownię bezokolicznika?

Zasada: W bezokoliczniku piszemy — ić — yć, jeżeli w czasie przeszłym jest końcówka — ił, — ył; — eć piszemy w bezokoliczniku wtedy, gdy w czasie przeszłym jest końcówka — ał.

299. Napisz w bezokoliczniku.

służył	chodził	straszył	prosił
musiał	siedział	piszczał	drezczył
smiał	wiedział	krzyczał	siwiał

ść, — źć.

300. Przepisz, — wypisz podkreślone czasowniki, porównaj pisownię czasu przeszłego i bezokolicznika.

Długo Stach nie mógł znaleźć ukrytego skarbu; znalazł go wreszcie, ale ciężkiego garnka podnieść nie miał siły, więc go nie podniósł i zostawił.

Kiedy piszemy w bezokoliczniku przed końcówką ć—ś, a kiedy ź

301. Napisz w bezokoliczniku.

Łaził na drzewo —	niósł ciężar —
gryzł orzechy —	trząsał gruszkę —
plócił koszulki-opalki	wiódł ślepego
wagniół ciasto	siadł na płocie
ugryzł w błocie	znalazł omyłkę

302. Przepisz wierszem, — podkreśl czasowniki, — połóż je w bezokoliczniku i wytłumacz pisownię.

W Myszynieckiej puszczy tam Kurpiki siedzą, co się dzieje w świecie całym, tego nic nie wiedzą. — W Myszynieckiej puszczy dźwięcił tam kolata; jak z tej puszczy wyjdą Kurpie, będzie koniec świata. — W Myszynieckiej puszczy wicher sosny młoci; nie bójta się, moi ludzie, aniada Kurp nie rauci.

M. Konopnicka.

Zaszumiały, zahuczały dęły przedwiekowe i podniosły aż pod niebo swoją hardą głowę. Zaszumiały, zahuczały jak królowie leśni: Idźcie, syny, między ludzi wśród borowej pieśni. Zaspiewajcie, jak to grają

po kniejach ogary, jak wiewiórka orzech gryzie, jak drzewo
zając stary. Niechże wiedzą, niechże znają wśród biały,
tego dworu, że nie było skąd wy rodem, lecz z nasze
go boru.

M. Konopnicka.

c — ć.

303. Przepisz, podkreśl czasowniki w bezokoliczniku, wypisz je.

Mówi przysłowie: chcieć — to móc. A ja chcia-
łem, lecz biec nie mogłem już dalej, wolałem się położyć
na wilgotnej ziemi, choćby mię wróg miał spostrzec, choć
był miął polec i nie powrócić do swoich.

Zasada. Bezokolicznik kończy się zawsze na ć lub c.

304. Napisz w zdaniach w bezokoliczniku.

móc	strzec	lec	spostrzec
biec	strzyc	polec	przysiąc

305. Przepisz wierszem, podkreśl czasowniki i połącz je w bezokoliczniki

Był to król dobry, w boju tylko srogi, był spry-
wiedliwy i kawał swawole, pod nim bezpiecznie mógł
łmiotek ubogi orać swe pole. Nie dziw, że kiedy po-

legł w ojców grobie, zdziaławszy tyle dla szczęścia i chwa-
ty, nieutulony i w ciężkiej żałobie plakał lud cały.

b. Czas terażniejszy.

imy, — ymy, — emy.

306. Przepisz, — wypisz podług wzoru podkreślone czasowniki.

Bawi się Tadeusz w gospodarza: kosi, źnie, zwo-
zi zboże, spiesz się, często krzycz, łaje, grozi, — a my
za nim bawimy się tak samo: kosimy, źniemy, zwozimy,
spieszymy i krzyczymy z całej mocy, łajemy, grozimy;
aż on się zmęczy i my się zmęczymy, więc on idzie i my
idziemy odpocząć.

3 os. l. poj. 1 os. l. mn.

wzór:

bawi — bawimy

Od czego więc zależy końcówka czasownika w 1 osobie liczby
mnogiej czasu terażniejszego?

307. Zasada: Samogłoski — e, — i, — y 3-ej osoby l. poj. zachowujemy
w końcówce 1-ej osoby liczby mnogiej.

308. Napisz w 1 osobie liczby mnogiej cz. terażniejszego.

<u>Czyta</u> — <u>czytamy</u>	<u>widzi</u>	<u>chodzi</u>	<u>musi</u>
<u>pisze</u>	<u>słysz</u>	<u>mówi</u>	<u>pragnie</u>
<u>liczy</u>	<u>jedzie</u>	<u>uczy</u>	<u>lubi</u>

309. Przepisz, podkreśl i wypisz czasowniki w 1-ej osobie liczby pojedynczej czasu teraźniejszego.

Już dzień! Pospiesznie wstaję i biegnę w pole lub do lasu, aby użyć swobody, nim się zabiorę do pracy. Wiem, że pracować musi każdy, rozumiem ten obowiązek i umiem go spełniać z ochotą, ale muszę też zawsze znaleźć czas na rozrywkę także każdemu potrzebną.

310. Napisz w 1-ej osobie liczby pojedynczej czasu teraźniejszego.

<i>pisać — pisać</i>	<i>rysować</i>	<i>czytać</i>	<i>rozumieć</i>
<i>liczyć</i>	<i>malować</i>	<i>czekać</i>	<i>wiedzieć</i>
<i>myśleć</i>	<i>polować</i>	<i>szukać</i>	<i>umieć</i>

Jakie końcówki ma 1 osoba liczby pojedynczej czasu teraźniejszego.

311. Odmieniaj podług wzoru:

(ja) <i>śmiem</i>	<i>umiem</i>	<i>rozumiem</i>
(ty) <i>śmiesz</i>		
(on) <i>śmie</i>		
(my) <i>śmiemy</i>		
(wy) <i>śmiecie</i>		
(oni) <i>śmieją</i>		

Zasada. W pierwszej osobie liczby pojedynczej czasu teraźniejszego czasowniki mają ę lub am. Końcówkę — em mają czasowniki: śmiem, rozumiem, umiem, jem.

312. Przepisz i dokończ.

<i>pracować</i>	<i>ja pracuję</i>	<i>on pracuje</i>
<i>pilnować</i>		
<i>ratować</i>		

<i>żyć</i>	<i>psuć</i>	<i>kleić</i>	<i>rybać</i>
<i>szyć</i>	<i>grzać</i>	<i>mleć</i>	<i>masać</i>
<i>myć</i>	<i>grzebać</i>	<i>pleć</i>	<i>pisać</i>

Jaką różnicę widzisz w zakończeniu 1-ej i 3-ej os. liczby pojedynczej czasu teraźniejszego?

313. Przepisz i dokończ.

<i>ja piszę — oni piszą</i>	<i>skubię —</i>	<i>żyję —</i>
<i>rabuję —</i>	<i>lubię —</i>	<i>piję</i>
<i>trąbię —</i>	<i>czuję —</i>	<i>daję</i>

Jaką widzisz różnicę w zakończeniu 1-ej os. liczby pojedynczej i 3-ej os. l. mnogiej czasu teraźniejszego?

Zasada. 1-a os. liczby pojedynczej czasu teraźniejszego ma końcówkę ę, em lub am, — 3-a os. liczby pojedynczej — e, i (y), a 3-a os. liczby mnogiej ą.

c. Czas przeszły.

314. Przepisz i dokończ.

wziąć — wzięt	nieść — niósł	pleść	zblednąć
czekać —	wieźć —	zwieść	zgasnąć
zgiąć —	wieść —	zgnieść	zbrzydnąć
wziąć —	paść —	jeść	zziębnąć

ostrzec	ugrzęznąć	zasłabnąć	zmoknąć
zaprząć	wypelznąć	zniknąć	zmiłknąć

Jaka jest końcówka 3-ej os. liczby pojedynczej czasu przeszłego

315. Przepisz, zmieniając rodzaj męski na żeński i odwrotnie.

Wieża runęła, dom runął — bo runąć
 noc minęła, dzień — bo —
 robota stanęła, zegar — —
 łkrowa kopnęła, koń — —
 szabla cięła, miecz — —
 rzeka płynęła, potok — —

wicher gwałcił drzewa, burza —
 żniwiarka żął, żniwiarka —
 król zdjął koronę, królowa —
 chłopiec stanął, dziewczynka —
 chory zasnął, chora —
 brat ziewnął, siostra —

d. Czas teraźniejszy trybu oznajmującego i trybu rozkazującego.

316. Przepisz i dokończ.

Pisać — ty piszesz — pisz
 mazać — ty mażesz — maż
 krzesać — ty krzeszesz — krzesz
 wierzyć — ty wierzysz —
 karać —
 chodzić —
 leżeć —
 karać —

W podanych wyżej czasownikach czym różni się zakończenie 2 os. czasu teraźniejszego i trybu rozkazującego?

e. Powtórzenie.

317. Przepisz wierszem, podkreślając czasowniki, — wypisz je i użyj w 1-ej osobie liczby mnogiej czasu teraźniejszego.

Był przed laty w gronie braci stary żołnierz, Bardysz Maciej. Świat splądrował wprost i wstecz, z mnogich wojen wrócił zdrowszy, a na starość chrobry miecz już zawiesił u swych głów. Włokę gruntu czynszem wziął, zaprowadził ule pszczoł, wyhodował chartów smycz; płacił czynsz na święty Jerzy, panu czołem nie uderzy, lecz kto z braci mu zawierzy, jak na brata liczy.

Kondratowicz.

318. Te same czasowniki połóż w bezokoliczniku i w 2 osobie trybu rozkazującego.
319. Przepisz wierszem, podkreślając czasowniki, — wypisz je, połóż w bezokoliczniku i wytłumacz pisownię.

Sześć rumaków, jakby strzał, stary Bardysz w stajni miał, a że nie chciał gnusnieć marnie, toć i charty z jego psiarnie¹⁾, czy to gęsty sadząc płot, czy to wpoprzech polnych miedz, mogły ptaszka dognać wlot. Li-

¹⁾ Staropolska forma, zamiast psiarni.

sa zwrotów już nie ucz, bo to stary majster zdrad, zając umie w błędny klucz gmatwać skoków swoich ślad; lecz odprzegnij sfory stal, każ za zdrajcą łeciec wdał, ruszą zwierza wierne psiska z najskrytszego legowiska — jeno wó leb mu pal!

Kondratowicz.

320. Te same czasowniki połóż w 2-ej os. liczby pojed. czasu teraźniejszego i w trybie rozkazującym.
321. Przepisz wierszem, podkreślając czasowniki, — wypisz je i połóż w 3-ej osobie liczby pojedynczej czasu przeszłego, w rodzaju męskim i żeńskim.

Smycz z chartami rwał w dłoń, wskoczył na koń, parsknął koń; wtem głos gończych jęknął głuchy, wybiegł szarak długosluchy, stanął słupem, patrzy w bok, wypatruje, kiedy bieć, stulił uszy, sprężył skok i wzduż żółtych polnych miedz rwie do lasu z całych sił, aż się za nim kłębi pył.

Kondratowicz.

322. Te same czasowniki połóż w bezokoliczniku.
323. Przepisz wierszem, podkreślając czasowniki, — wypisz je, połóż w 2 osobie liczby pojedynczej cz. teraźn. i trybu rozkazującego.

Kasztelanie, jesteś zuch! na mą przyjaźń teraz licz,
niech ci służy moja smyca, na pamiątkę charta liera,
który z tobą dzielił znój; weź pamiątkę w mej chudobie,
a pieniądze schowaj sobie na twych dworzan rój.

Kondratowicz.

324. Te same czasowniki połóż w 1-ej osobie liczby mnogiej czasu teraźniejszego.

f. Imiesłów zaprzeszły.

325. Przepisz, podkreśl i wypisz imiesłów zaprzeszły.

Dziwił się Kaszalek-Opalek, słuchając lamentu ko-
biet, aż nagle stuknął się palcem w czoło, kalamarz od-
korkował, umaczał w nim pióro, strzepnął i otwartwszy
wielką księgę, takie w niej zapisał słowa: — Drugiego
dnia podróży zaszedłem do nieszczęśliwej krainy, którą Ta-
tarowie napadłszy, uprowadzili w jasyr wszystkie kogu-
ty i kokosze.

326. Przepisz i dokończ:

wzią - ć, wzią - ł, wzią - wszy		zjeś - ć, zjad - ł, zjad - łszy
zdją - ć, zdją - ł, zdją - wszy		stłu - c, stluk - ł, stluk - łszy

zabra - ć, zabra - ł, —
pozna - ć,
usłucha - ć,
zaczę - ć,
zburzy - ć,
zszy - ć,
umy - ć,
wypi - ć.

upiec, upiek - ł, —
pobiec, pobieg - ł, —
spas - ć,
zgnieś - ć,
znieś - ć,
przyjmeś - ć,
zaprzac,
ostrzec.

Zasada: Imiesłów zaprzeszły ma przyrostek — wszy po samo-
głosce i przyrostek — wszy po spółgłosce.

327. Przepisz, podkreśl czasowniki dokonane, wypisz je i utwórz
od nich imiesłów zaprzeszły.

I tak dalej, gadu, gadu, przyszedł wreszcie czas
obiadu: xadymitu wdzięczna woń, wnieśli flaszkę na nich
dwóch, poszła czarunku z dłoni w dłoń, miska barzyczki zni-
kła w puch Bardysz kazał miodek wnieść, — wychy-
lono, powstał gwar, — rzekł koniuszy: — Dobra wieść! pan
kasztaelan śle ci dar.

Kondratowicz.

XI. Przysłówki i przyimki.

a. Przysłówek i przedrostek nie.

328. Przepisz, podkreśl wyrazy, użyte z nie, zwróć uwagę, czy się piszą razem, czy osobno, wypisz je i oznacz, jakimi są częściami mowy.

Lgoda buduje, niezgoda rujnuje. W nieszczęściu poznajemy przyjaciela. Bóg nierychliwy, ale sprawiedliwy. Niebezpieczniejszy głupi przyjaciel, niż rozumny wróg. Nie podstawiaj, żabo, nogi, kiedy konia kuja. Jak Bartłomiej nie zasieje, nie pokropi Idzi, to się zboża, to się żyta mało w polu widzi. Nie jednemu psu Łyssek. Nie każdy śpi, kto chrapie. Niezawsze święto, kiedy dzwony biją.

Zasada. Nie, jako przedrostek, w rzeczownikach, przymiotnikach, zaimkach i przysłówkach pisze się łącznie z temi wyrazami; jako przysłówek, przy czasownikach pisze się oddzielnie.

329. Następujące wyrazy zastosuj w zdaniach z przedrostkiem lub przysłówkiem nie.

<i>Szczęście</i>	<i>zgodny</i>	<i>chcieć</i>	<i>śmiało</i>	<i>wielu</i>
<i>dola</i>	<i>wierny</i>	<i>rozumieć</i>	<i>męśnie</i>	<i>każdy</i>
<i>uwaga</i>	<i>chętny</i>	<i>pracować</i>	<i>zgodnie</i>	<i>wszyscy</i>

330. Wytlumacz znaczenie podkreślonych wyrazów,—przepisz te zdania.

Nagle uderzył na nas nieprzyjaciel. Nie przyjaciel, lecz wróg stał przed nami. Niedobry chłopce, słaczegoś to zrobił? Nie dobry, ale snogi to był pan. Nieszczercze się usmiechał. Nie szczerze, lecz podstępnie mówił.

331. Wytlumacz znaczenie następujących wyrażeń i użyj ich w zdaniach.

<i>Nieszczęście</i>	<i>nie szczęście</i>	<i>niepilny</i>	<i>nie pilny</i>
<i>niezgoda</i>	<i>nie zgoda</i>	<i>niechętny</i>	<i>nie chętny</i>
<i>niejeden</i>	<i>nie jeden</i>	<i>niewielu</i>	<i>nie wielu</i>
<i>nieśmiało</i>	<i>nie śmiało</i>	<i>niecierpię</i>	<i>nie cierpię</i>

332. Przepisz, podkreśl wyrazy, użyte z przysłówkiem nie, i wytlumacz ich pisownię.

Nie książka winna, ale twoja nieuwaga. Nie zastawiony, ale szczęśliwy zwyciężył. Był to hold niezastawiony. Nie prędko, lecz wytrwale dąży do celu. Nie prędko się znów zobaczymy.

333. Zastosuj w zdaniach w różnych czasach.

Nienawidzić, niedomagać, niedoleżnieć, niepokoić.

b. Nie ma, niema.

334. Przepisz, wytłumacz znaczenie i różnicę pisowni podkreślonych wyrazów.

<i>Stas <u>nie</u> <u>ma</u> rodzeństwa.</i>	<i>Stasia <u>niema</u> w domu.</i>
<i>Stas <u>ma</u> rodzeństwo.</i>	<i>Stas <u>jest</u> w domu.</i>
<i>Tu <u>niema</u> nikogo.</i>	<i>Nikt <u>nie</u> <u>ma</u> chęci się bawić.</i>
<i>Tu <u>jest</u> ktoś.</i>	<i>Każdy <u>ma</u> chęć się bawić.</i>

Zasada. Jeżeli, po usunięciu przeczenia, nie ma przekształca się w ma, wtedy nie ma piszemy oddzielnie, — jeżeli, po usunięciu przeczenia, niema przekształca się w jest, wtedy niema piszemy razem.

335. Napisz po 3 zdania na niema i nie ma.

Należy poprawić następujące omyłki druku:

Strona i wiersz:	jest:	ma być:
III, wiersz 4 zdołu	armję	armiję
IV, wiersz 5 zgóry	Rosją	Rosyją

DYKTANDA.

Uwaga. Na dyktando spożytkować można wiele poprzednich ćwiczeń.

1.

Przedrostki: roz, bez, wz, wez.

Utrudniały nam drogę wiosenne roztopy, szliśmy jednak pośpiesznie, nie lękając się niebezpieczeństwa z zasadzki, — pewni, że nieprzyjaciel nie zaskoczy bezkarnie posuwających się naprzód szeregów. Nakoniec rozkaz: „stój!” Nadeszła stanowcza godzina. Może ostatnia. Ten i ów prześle westchnienie do swoich, lecz w szeregach niema rozpaczy, nawet rozstanie z życiem wydaje się łatwym i pięknym w tej chwili, wobec celu: zdeptać bezprawie, niewolę! Wtem huk armat wstrząsnął powietrzem: rozpoczęła się walna rozprawa.

2.

z — s.

Wicher szalał od świtu i nietylko strącał niedojrzałe owoce w sadach, ale łamał gałęzie, a żółtkie liście roznosił daleko po ścieżkach. Dopiero kiedy ściemniać się zaczęło, spędził chmury z jasnego nieba, jakby nam chciał pokazać sprawione spustoszenie. Lecz wkrótce stracił siłę i osłabił zupełnie. Wtedy zewsząd zaczęli schodzić się do nas ludzie, — usiedliśmy przed domem na desce niezheblowanej, i zaczęło się opowiadanie o wypadkach, jakie nas spotykały dnia tego.

3.

Przyrostki erz — arz.

Usiadłem na wzgórzu pod starym śpichlerzem, skąd widać świat szeroko i daleko. Patrzyłem i myślałem, czem ja na nim będę. Gdybym żył w dawnych wiekach, chciałbym być rycerzem i walczyć, w ciężkiej zbroi ze skrzydłami, w obronie sprawiedliwości i kraju. Lecz dziś rycerzy niema, a żołnierz mniej mi się podoba, choć równie mężnym i śmiałym być może. Zamigotały w słońcu fale rzeki i wspomniałem o morzu. Czy nie pięknie byłoby zostać marynarzem, opłynąć świat dokoła, jako żeglarz nieustraszony, nie lękając się burz i morskich otchłani? Ale to są marzenia, a w rzeczywistości mogę co najwyżej być malarzem i te wspaniałe rzeczy malować na płótnie. Nie spostrzegłem, kiedy zmierzch zaczął zapadać, aż spłoszyły mię zbudzone ze snu nietoperze i pierzchnęły przed nimi myśli o pięknej przyszłości.

4.

stwo, — zca.

Po długiej walce mężni legioniści odnieśli nakoniec zupełne zwycięstwo, pokonany najeźdźca pierzchał i cofał się w wielkim popłochu. Ludność oswobodzonej części województwa witała nasze oddziały, jak zbawców, i nie było w tem wcale pochlebstwa. Oni też, patrząc na straszne zniszczenie, czuli się zawczasu szczęśliwi i dumni, że swem męstwem uratowali życie i mienie tysięcy od okrutnego grabieżcy. Były to mile chwile wypoczynku, który jednak trwał bardzo krótko, gdyż dowódca oznajmił, że muszą śpiesznie ruszyć w dalszą drogę. Kto chce być zwycięzcą, ten nie może przerywać walki, dopóki nie pokona zła zupełnie, aby nie mogło znowu wzmóc się w siłę i szerzyć dalej. Więc znów na bój i trudy pociągnęli dzielni wojacy z wiarą w sercu, że walczą w dobrej sprawie.

5.

ski, — skość.

Dążyliśmy ku rzece. Brzeg w tem miejscu był wąski, niski, w lecie zazwyczaj grząski, lecz obecnie pokryty cienką warstwą lodu i śliski.

Bliskość morza zabezpieczała nam ucieczkę, byle się znaleźć w łodzi, która powinna była oczekiwać na nas w przystani. Liczyliśmy na słowność i ludzkość przewodnika. Znał on dokładnie nasze położenie i sprzyjał nam szczerze. To też ujrawszy zdała światelko na łodzi, jako znak umówiony, byliśmy pewni, że pokonamy zwycięsko pozostałe trudności i przed świtem znajdziemy się na pełnem morzu. A stamtąd otwarta droga w świat szeroki.

6.

nny, — any.

Był wiosenny poranek. Wyjechałem konno, żeby obejrzeć ruiny zamczyska. Dach blaszany świecił zdaleka w tem miejscu, gdzie zaczęto już odnawianie. Po zniszczonych kamiennych schodach dostałem się do wielkiej sali, zwanej niegdyś lustrzaną. Dziś pył okrywał ściany i malowany sufit. Staroświecki świecznik polyskiwał w słońcu resztkami szklanych ozdób. Tu i owdzie wisiały jeszcze szczątki pozłacanych ram od obrazów. I pustka. Smutna pustka w pogodny, jasny dzień słoneczny; jakże tu być musiało w czas jesienny, dżdżysty, kiedy na niebie zamiast różnych obłoków wiatr przeganiał posępne chmury. Nie chciałbym tu być w takiej porze roku.

7.

Wielkie litery.

Bracie — rzekł ksiądz — ważne są tego powody. Pamiętasz, że Jacek chciał do wojska ślać syna, potem w Litwie osadził; cóż w tem za przyczyna? Ważne rzeczy, mój bracie: wojna tuż nad nami! Wojna o Polskę, bracie, będziemy Polakami. Wojna niechybna. Kiedy z poselstwem tajemnym tu biegłem, wojsk forpoczty już stały nad Niemnem. Napoleon już zbiera armję ogromną, jakiej człowiek nie widział i dzieje nie pomną; obok Francuzów ciągnie wojsko polskie całe, nasz Józef, nasz Dąbrowski, nasze orły białe! Już są w drodze, na pierwszy znak Napoleona przejdą Niemen i, bracie, Ojczyzna wskrzeszona!

Bracia, Bóg dziś naszemu szczęścił orężowi; ale muszę waćpaństwu wyznać bez ogródki, że z tych niewczesnych bojów złe wynikną skutki. Zbłądziliśmy i nikt tu z nas nie jest bez winy: ksiądz Robak, że zbyt czynnie rozszerzał nowiny; Klucznik i szlachta, że je pojęła opacznie. Wojna z Rosją jeszcze nieprędko się zacznie, tymczasem kto miał udział najczynniejszy w bitwie, ten nie może bezpieczny zostać się na Litwie. Musicie więc do Księstwa uciekać, panowie, a mianowicie Maciej, co się Chrzyciel zowie, Tadeusz, Konew, Brzytew, niech unoszą głowy za Niemien, gdzie ich czeka zastęp narodowy. My na was nieobecnych całą winę zwalim i na Pluta, — tak resztę rodzeństwa ocalim.

A. Mickiewicz.

Małe i wielkie litery.

• Kochany Tadziu. Donoszę Ci, że we czwartek wróciliśmy nakoniec do siebie: pamiętaj adres: ziemia kielecka, Czarna Wólka. Choć w czerwcu miasto puste i nikogo z Was nie spotkam. cieszę się, że po niedzieli jedziemy do Warszawy. Ojciec ma jakiś interes w Towarzystwie Kredytowem, a ja będę mógł kupić sobie parę książek: Boleśława Chrobrego, W puszczy, może jeszcze zaprenumeruję Nasz Świat lub inne pismo. Mam ogromną ochotę opowiedzieć Ci o Morskiem Oku, Kościeliskiej i innych cudach, ale z tem do zobaczenia. Gdybyś chciał do mnie napisać. adresuj: Krakowskie Przedmieście, hotel Europejski, bo tam się zatrzymamy.

ami.

a. Po brzozowym cichym lesie idzie dziewczę, dzbanek niesie, niesie dzbanek z jagodami, jagodami, borówkami. A jakżeś je nazbierała, ty dziewczynko moja mała? Nazbierałam je rękami, temi oto paluszkami. Dziwiły się tylko drzewa, na gałązce ptaszę śpiewa, a las szumi gałęzia-

mi, konarami, listeczkami. A wiatr niesie het po lesie moje piosnki, dziwuje się, i powtarza je echami w głębi lasu, nad polami.

b. Albośmy to jacy, tacy, chłopcy Krakowiacy! Czapeczka na bakier wdziana, kierezyja wyszywana pętliczkami, sznureczkami, troistemi kłapeczkami dokolutenieczka, moja kochaneczka! Mam i pasik z białej skóry, tak i owak wyszywany, przeplatany rzemyczkami, wybijany gwoździkami, zlocistemi sprzęczkami dokolutenieczka, moja kochaneczka!

Krakowiak.

ej.

Idzie sobie pacholę przez zagony, przez pole; wielki wicher, ulewa, ono idzie i śpiewa. Wyszedł z gaju gajowy i ozwie się w te słowy: — Taka bieda na dworze, a ty śpiewasz, nieboże? — Oj, długo ja płakała, gdy mię nędza wyгнаła, gdy ja biedna sierota drżąca stała u płota; aż raz w nocy niedzielnej przy dzwonnicy kościelnej mróz wszelakie czucie ściał, i Pan Jezus duszę wziął. Oj sieroto, oj dziecię, nic ci nie żal na świecie? — Żal mi jeno tej łąki, gdzie fijołki i dzwonki, i fujarki wierzbowej z nad zielonej dąbrowy.

T. Lenartowicz.

j — ja — ji — yj.

Od wakacyj miałem chodzić do gimnazjum. Ojciec mię odwiózł do miasta i umieścił na stancji, gdzie stało kilku znajomych kolegów. Wyznaczył mi też pensję, z której miałem kupować kajety, ołówki, pióra i t. p. drobne pomoce. Ambicji mi nie brakowało, i postanowiłem odrazu być pierwszym w swojej klasie. Lecz okazało się to bardzo trudnem. Nie umiałem się uczyć w gwarze rozmów koleżeńskich, a lekcyj zadawano dużo. Przytem zbyt mię nęciła biblioteka szkolna. Czytałem wiele, ale idjotycznie, bo nie zastanawiałem się nad niczem, byle prędzej dobiec do końca. Dopiero repetycja przed cenzurą uświadomiła mi niebezpieczeństwo pozostania pierwszym — na ostatniej ławce. To też z energją wziąłem się wreszcie do pracy.

13.

j — i.

Wyjechałem do kolei wśród zamieci i zawiei, ale z wichrem, het, w zawody lubi walczyć każdy młody. Więc nie tracąc nic nadziei, choć nie widać drzew alei, jadę w mroku, niby w kniei, kiedy w zimie wilki wyją, chodząc z wyciągniętą szyją. Niby rycerz w lśniącej zbroi, na rozdrożu słup tam stoi, i światełko jasno płonie, jak nadzieja w mojem lonie. Tam się więcej świateł wije, niby węże, niby żmije, ha, to dworzec, pociąg staje, zabierze mnie w dalsze kraje.

14.

ę — a.

Nieraz zdjęty niepokonaną ciekawością, wychodziłem na strych, aby przez najwyższy dymnik zobaczyć choć zdaleka stolicę, gdzie uczył się starszy mój brat. Nieraz śledziłem pocztową bryczkę, szybko jadącą w tamtą stronę. Bryczka i wiszący nad nią obłok kurzu ginęły w lesie, który wypełniał szczelinę między niebem a ziemią, a przede mną wdali widniała tylko chata samotników, skulona i czająca się. Niekiedy słoneczne światło padało w jej okienka i wówczas nie mogłem się oprzeć złudzeniu, że widzę głowę kota, który patrzy na mnie, jakby chcąc się rzucić. Ogarniał mię strach i kryłem się za ramę dymnika. Wnet jednak ciekawość przemagała obawę, znowu wyglądałem i zapytywałem się w duchu, kto tam mieszka?

B. Prus.

15.

ym — em, ymi — emi.

Ciemnym lasem, dawnym czasem jechał rycerz stary, szukał chłodu w leśnym gąszczu, pomiędzy konary. Wtem olśniony jasnym światłem, co płynie od rzeki, siadł na trawie, na murawie, patrząc w świat daleki. Zaszumiały gałązeczki cichemi szeptami: — Już ten rycerz tu na wieki pozostanie z nami. Nie żegnałeś się, rycerzu, ze swymi druhami, czekać będą na twój powrót caluśkimi dniami; poślizże im choć westchnienie, zanim zamkniesz oczy, zanim wieczny sen nad tobą skrzydła swe roztoczy.

VI

16.

yc, ic, ec; — źć, ść, — c.

Lubię czasem śnić, jak to może być. Chciałbym wszystko móc i umieć, chciałbym wiedzieć i rozumieć, czego w życiu strzec się trzeba, jaką drogą biec do nieba, by tam znaleźć słońce jasne, przynieść z sobą skarby własne. Sercem czystym przysiąc mogę, że zło we mnie budzi twogę, zem za dobro polec gotów od okrutnych wroga grotów, byle tę nagrodę mieć, że wiedziałem, czego chcieć.

17.

uję, — uje, — ymy, imy, emy.

Nakoniec noc minęła, więc może szczęśliwie wrócimy do domu. Dziękuję gospodarzowi za gościnność, lecz on prawie nie słyszy, tak gorliwie pakuje na wóz swój dobytek. Dziwimy się, pytamy, co to znaczy, lecz w tej chwili słyszymy wszyscy huk w oddali, widzimy niby mgłę, która się ku nam zbliża. To bitwa. Nie powrócić teraz w tamtą stronę! Wraz z gospodarzem bierzemy się wszyscy do dźwigania zboża i rzeczy najpotrzebniejszych, — ja pracuję za czterech, dzieci pomagają, gospodarz bardzo wdzięczny. Odchodzimy wreszcie wszyscy ku lasowi, gdzie po-dają także mieszkańcy całej wioski.

18.

ął.

Natenczas Wojski chwycił na taśmie przypięty swój róg bawoli, długi, cętkowany, kręty, jak wąż boa; oburącz do ust go przycisnął, wzdął policzki, jak banie; w oczach krwią zabłysnął, zasunął wpół powieki, wciągnął w głąb pól brzucha i do płuc wysłał z niego cały zapas ducha, i zagrał. Starzec cały kunszt, którym niegdyś w lasach sływał, jeszcze raz przed uszami myśliwców rozwinął; napelnił wnet, ożywił knieje i dą-browy, jakby psiarnię w nie wpuścił i rozpoczął łowy.

Adam Mickiewicz

VII

Tryb rozkazujący, imiesłów zaprzeszy.

Nie spostrzegłszy nawet śniadania na stole, wybiegłem z domu, śpiesząc w stronę lasu, gdyż zdawało mi się, że słyszę zdaleka stuk siekier. — Śpiesz się — pisał mi ojciec, — jeżeli chcesz zobaczyć jeszcze swoje dęby. Nie uwierzysz, jak mię bolały te słowa. Tam już rąbią, słyszę wyraźnie. Próżno sobie powtarzam: — Zbierz odwagę, chłopcze, bo ludzie patrzyć będą, śmiać się z ciebie. Lecz nic to nie pomogło. Nie mogłem też powstrzymać, kiedy je ujrzałem leżące na ziemi. Zdawało mi się, że widzę przed sobą konających władców tej puszczy, odwiecznych bohaterów, olbrzymów niepokonanych, obalonych siekierą drwala. Wierz mi, tych uczuć nigdy nie zapomnę. Dozorca, oparłszy się o konar dębu, wydawał obojętnie rozkazy robotnikom, a ja cofnąłem się pomiędzy drzewa i usiadłszy na starym pieńku, patrzyłem na to straszne spustoszenie. Las ma zginąć, bo tak się ludziom spodobało, a ja, choć go tak kocham, nic na to pomóc nie mogę!

nie ma — niema.

Niema o czym mówić, sprawa załatwiona: Antoś nie ma gdzie jechać na wakacje, więc zabieram go z sobą. Wiem, że jedzie niechętnie; jest to moja wina: on taki nieśmiały, a ja nie pomyślałem, żeby go wcześniej zaprosić. Ale przypuszczam, że mi to wybaczy i na wsi bardzo prędko zapomni o niechęci. Bo któżby się nie czuł szczęśliwym na swobodzie? Będzie miał swego konia, nie potrzebuje prosić, ile razy zechce pojechać. Nieraz będziemy urządzali we dwóch dalsze wycieczki, i niema obawy, aby mu było u nas źle albo nieswojo.

BGZs 38185

WYDAWNICTWA GEBI
WARSZAWA — KRAKÓW —
POZNAŃ — WILNÓ

	Zł. gr.
<i>Bogucka C., Niewiadomska C., Warnkówna J.</i> Pierwsze ćwiczenia do nauki poprawnego pisania dla szkół elementarnych. Stopień I. Wyd. 29	0.50
„ II. Wyd. 23	0.70
„ III. Wyd. 16	1.—
„ IV. Wyd. 7	0.60
— Podręcznik do ćwiczeń ortograficznych i systematycznego dyktanda. Wyd. 20	2.60
<i>Drzewiecki K.</i> Krótka składnia języka polskiego z przykładami i ćwiczeniami. Wyd. 6	0.90
— Nauka czytania i pisania z objaśnieniami dla nauczycieli i ze wzorami lekcyj. Z 61 rys. Wyd. 2	0.35
— Pisownia polska z ćwiczeniami, dyktandami i słownikiem ortograficznym. Wyd. 3 przejrzone, poprawione i zastosowane do uchwał Akademji Umiejętności z dnia 2.II 1918 r.	2.35
— Początki gramatyki języka polskiego z ćwiczeniami i przykładami zastosowanymi do uchwał ortograficznych Akademji Umiejętności z dnia 15.I 1918 r. Wyd. 10	2.50
— Zarys metodyki języka polskiego. Wyd. 3	2.50
<i>Dzierżanowska M., Niewiadomska C. i Warnkówna J.</i> Gramatyka języka polskiego z ćwiczeniami. Podręcznik szkolny na kl. I, II i III. Wyd. 15	2.—
<i>Niewiadomska C.</i> Czytanki dla szkół początkowych:	
— Rok pierwszy. Oddz. II. Z 80 ryc. Wyd. 11	2.—; karton 2.40
— Rok drugi. Oddział III. Z 92 ryc. Wyd. 11	2.20; „ 2.60
— Rok trzeci. Oddz. IV. „Kraj własny”. Cz. I. Z 15 ryc. Wyd. 11 2.—; „	2.40
„ Cz. II. Z 18 ryc. Wyd. 6 2.—; „	2.40
— Rok czwarty. Oddz. V. „My i świat”. Cz. I.	Wyd. 4 1.50; „ 1.00
„ Cz. II.	Wyd. 4 2.—; „ 2.40
— Gramatyka elementarna według wskazówek i planu Jana Korneckiego. Wyd. 2	0.15
— Pierwszy rok gramatyki. Klasa wstępna. Wyd. 19	0.50
— Drugi rok gramatyki. Klasa pierwsza. Wyd. 18	0.80
— Trzeci rok gramatyki. Klasa druga. Wyd. 15	1.—
— Czwarty rok gramatyki. Składnia. Wyd. 11	1.—
<i>Szober S., Niewiadomska C., Bogucka C.</i> Nauka pisowni we wzorach i ćwiczeniach. Zeszyt I A. Wyd. 18—1.—. Zeszyt I B. Wyd. 16—0.70. Zeszyt II A. Wyd. 16—1.20. Zeszyt III A. Wyd. 8—1.—. Zeszyt III B. Wyd. 7	0.80

Urbaniśka
Urbaniśka
Urbaniśka